

УДК 342.5

Книш Віталій Васильович,
кандидат юридичних наук,
доцент, професор кафедри теорії та історії
держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

АНАЛІЗ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (НА ПІДГРУНТІ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН)

У статті на основі аналізу норм конституційного законодавства зарубіжних країн досліджено особливості застосування конституційно-правової відповідальності цих країн у порівнянні з аналогічними правовими нормами, які діють в Україні. Автором узагальнено позитивні риси правового регулювання даного виду юридичної відповідальності, які існують в Україні, а також обґрунтовано можливість їх запровадження у правовій системі України.

Ключові слова: відповідальність, юридична відповідальність, конституційно-правова відповідальність, конституційно-правова відповідальність у зарубіжних країнах.

Постановка проблеми. Питання сутнісних та функціональних особливостей конституційно-правової відповідальності, як різновиду юридичної відповідальності, часто виступало предметом наукових досліджень у галузі конституційного права та конституційно-процесуального права. Причому, у юридичній науці наявні дослідження конституційно-правової відповідальності в цілому, як правового інституту, так і питання застосування конституційно-правової відповідальності окремих суб'єктів конституційних правовідносин зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що проблематика конституційно-правової відповідальності суб'єктів конституційних правовідносин у тій чи іншій мірі висвітлювалась у наукових дослідженнях, які здійснили К. Басін, В. Кафарський, І. Кресіна, В. Погорілко, В. Полевий, А. Червяцова, В. Шаповал та інші науковці.

Разом з тим, вищевказані дослідження в основному присвячувались проблематиці правового регулювання застосування конституційно-правової відповідальності в Україні, не враховуючи при цьому позитивного досвіду зарубіжних країн у цій сфері.

Постановка завдання. Метою даної наукової статті є висвітлення у контексті порівняльного аналізу позитивного досвіду зарубіжних країн з питань правового регулювання відносин, пов'язаних із застосуванням конституційно-правової відповідальності стосовно суб'єктів конституційних та державно-політичних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальна конституційно-правова відповідальність всіх суб'єктів державно-політичних відносин впливає зі змісту ст. ст. 3, 5 та 19 Конституції України [1].

Відповідно до ст. 3 Основного Закону України, людина, її життя і здоров'я, честь і

гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Отже, зі змісту ст. 3 Конституції України впливає конституційно-правова відповідальність держави та державних органів перед особою.

Відповідно до ч. 2 та ч. 3 ст. 5 Конституції України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу [1].

Отже, зі змісту ст. 5 Конституції України впливає конституційно-правова відповідальність держави, державних органів та посадових осіб перед народом.

Відповідальність держави, державних органів та посадових осіб, органів місцевого самоврядування перед особою та народом також впливає зі змісту ст. 19 Конституції України [1], у якій зазначено, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

В свою чергу, також можна вести мову про конституційно-правову відповідальність державних органів, посадових осіб та органів місцевого самоврядування одне перед одним. Зокрема, у ст. 81 Конституції України визначено випадки, при умові настання яких народний депутат України втрачає депутатський мандат. У ст. 90 Основного Закону України визначено випадки можливого розпуску Президентом України Верховної Ради України, а у ст. 111 – можливість застосування процедури імпічменту до Президента України. Кабінет Міністрів України на підставі ч. 2 ст. 113 Конституції України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України, а в порядку, визначеному ст. 115 Основного Закону, може бути відправлений у відставку парламентом. Зі ст. 118 Конституції впливає конституційно-правова відповідальність місцевих державних адміністрацій перед Президентом України, Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади вищого рівня та органами місцевого самоврядування [1].

Таким чином, конституційно-правова відповідальність державних органів, їх посадових осіб та органів місцевого самоврядування включає три основні аспекти:

- 1) відповідальність перед особою;
- 2) відповідальність перед народом України як єдиним джерелом влади;
- 3) відповідальність державних органів та органів місцевого самоврядування один перед одним в порядку підзвітності чи підконтрольності.

На нашу думку, усі ці три аспекти конституційно-правової відповідальності в Україні потребують подальшого удосконалення з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн.

Якщо ж розглядати рамки конституційно-правової відповідальності державної влади України перед народом, то в цьому аспекті Україна поступається перед Польщею в плані визначення права законодавчої ініціативи. Якщо в Україні відповідно до ст. 93 право законодавчої ініціативи належить лише Президентові України, народним депутатам України, Кабінету

Міністрів України, Національному банку України, то у Польщі, крім державних органів, законодавча ініціатива належить також групі не менш, як 100 тис. громадян, які мають право обирати до Сейму [2].

Це свідчить про той факт, що державна влада України шляхом обмеження права законодавчої ініціативи для народу намагається обмежити свою відповідальність за законодавчу діяльність перед людиною і народом України, як єдиним джерелом влади.

Позитивним також у цьому плані є досвід Німеччини, Конституція якої передбачає, що до Петиційної комісії Бундестагу (нижньої палати парламенту) може звернутися кожний громадянин із проханням або скаргою на дії державних посадових осіб [3, с. 299]. Звідси впливає відповідальність німецького парламенту за здійснення парламентського контролю, що позитивно його характеризує, на відміну від парламенту України.

Удосконалення також потребують процедури притягнення державних органів та посадових осіб до відповідальності в Україні. Наприклад, якщо у порядку ст. 111 Конституції України питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, рішення про його обвинувачення приймається двома третинами парламенту, а остаточне рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу, то у Польщі ця процедура є простішою. За порушення Конституції або законів, а також за вчинення злочину Президент може бути притягнутий до відповідальності Державним трибуналом. Постанова про притягнення Президента до відповідальності може бути прийнята Національними зборами (Сеймом і Сенатом разом) не менш, як двома третинами голосів від законної кількості членів і за умови, що пропозиція про це буде внесена не менш як однією четвертю всіх членів Національних зборів [2]. Це свідчить про те, що в Україні свідомо і цілеспрямовано ускладнено механізм притягнення вищих державних посадових осіб до юридичної відповідальності.

Якщо ж розглядати відповідальність уряду за свою політику, то тут позитивним для України може бути конституційний досвід Японії. Відповідно до ст. 17 Закону Японії «Про структуру державних виконавчих органів», кожен міністр має двох заступників: парламентського і адміністративного. Це пояснюється тим, що японські міністри не є спеціалістами, тому реальним керівником міністерства є адміністративний заступник – професійний чиновник зі спеціальною освітою [3, с. 509]. Це свідчить про позитивну конституційно-правову відповідальність уряду Японії за результати своєї діяльності перед суспільством та про його професіоналізм.

Позитивним також є досвід Японії в контексті функціонування органів місцевого самоврядування. Зокрема, ст. 91 Закону Японії «Про місцеве самоврядування» передбачає можливість заміни місцевих зборів, як представницького органу у селищах, загальними зборами мешканців, тобто прямим самоврядуванням [3, с. 515]. Це, на наш погляд, стимулює відповідальність представницьких органів місцевого самоврядування, сприяє ефективності їх діяльності, а тому може бути корисним для українського державотворення.

Висновки. Таким чином, механізм конституційно-правової відповідальності суб'єктів державно-політичних відносин не забезпечує належним чином зв'язку між правовою та організаційною основою діяльності державної влади та місцевого самоврядування в Україні, а тому потребує подальшого удосконалення з урахуванням досвіду зарубіжних країн у цій сфері, однак зі збереженням специфіки та державотворчих

традицій самої України. Крім того, подальшого удосконалення потребує сама правова та організаційна основа діяльності державного апарату України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України № 29252-VI від 01.02.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – Ст. 68.
2. Конституція Польщі, прийнята Національними зборами Польщі 02.04.1997 р. та затверджена на референдумі 25.05.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/182>.
3. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; За заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

Книш В. В. Анализ положительного опыта конституционно-правовой ответственности (на основании конституционализма зарубежных стран)

В статье на основе анализа норм конституционного законодательства зарубежных стран исследованы особенности применения конституционно-правовой ответственности этих стран по сравнению с аналогичными правовыми нормами, которые действуют в Украине. Автор обобщены положительные черты правового регулирования данного вида юридической ответственности, которые существуют в Украине, а также обоснована возможность их внедрения в правовую систему Украины.

Ключевые слова: *ответственность, юридическая ответственность, конституционно-правовая ответственность, конституционно-правовая ответственность в зарубежных странах.*

Knysh V. V. Analysis of the positive experience of constitutionally law responsibility (on the grounds of constitutionalism foreign countries)

On the basis of analysis of the constitutional law of foreign countries peculiarities of application of constitutionally law responsibility of these countries (in comparison with similar constitutional chapters in Ukraine). The author summarizes the positive features of the legal regulation of this type of responsibility that exist in Ukraine, but also gives the possibility of their introduction in the juridical system of Ukraine.

Key words: *responsibility, juridical responsibility, constitutionally law responsibility, constitutionally law responsibility in foreign countries.*

